

SPRÅKLIG SAMLING

UTGITT AV LANDSLAGET FOR SPRÅKLIG SAMLING

Nr. 2 1980

21. årgang

Løssalg kr. 7,50

NRK OG SPRÅKPOLITIKKEN

OM TO BREV FRA OTTO NES

Av Helge Omdal

I *Språklig Samling* nr. 1/1980 hadde Eric Papazian en tankevekkende artikkel med tittelen «NRK — et språkpolitisk organ?», der han gjorde greie for en del opplevelser han hadde hatt som tekster i NRK, Dagsrevyen.

De som følger med litt på skjermen og studerer tekstinga av en del innslag — enten det nå gjelder dagsrevyen, filmer eller program som er teksta for hørselssvevka — kan vel ikke ha unngått å legge merke til utvalget av former som er brukt i bokmålstekstinga. Formelt skal alle former i gjeldende rettskriving kunne brukes, altså både i hovedformer og sideformer (klammerformer). NRK står derfor i ei friere stilling enn lærebokforfatterne, som skal bruke læreboknormalen (hovedformer).

Eric Papazian hadde kommet i konflikt med dagsrevyleidelsen på grunn av at han brukte former som *sjøl*, *regjeringa*, *krava*. Disse formene er hovedformer, og er sidestilte med *selv*, *regjeringen*, *kravene*. NRK ville ikke finne seg i at tekstene brukte annet enn moderate former i dagsrevyen, og det spilte tydeligvis ingen rolle om formene var hovedformer eller sideformer, bare de var «moderate». I brev fra Otto Nes til Eric Papazian datert 3.1.79 heter det bl.a. at «Dagsrevyens medarbeidere kan ikke alene legge seg på en linje hvor bruk av ord som *regjeringa*, *krava*, *ramma*, *sjøl*, *åssen* osv. blir normen . . . Dagsrevyens språkform må i en viss utstrekning bestemmes ut fra redaksjonell språkpolitisk vurdering . . . Vi kan overhode ikke akseptere at teksten skal ha rett til å velge språkform innen nyhetstjenestens rammer.» Dette er synspunkt som stammer fra programredaktør Hjelle og som Nes gjentar og slutter seg heilt til i dette brevet. Ut fra disse korte sitata fra Otto Nes' brev går det klart fram at

1) de i dagsrevyen skal ha seg frabedt radikale former og spesielt former med *a*-endinger så sant en kan bruke moderate former,

2) NRK (ledelsen, dagsrevyleidelsen, programredaktøren, vaksjefen eller andre?) har foretatt ei språkpolitisk vurdering av en type som for anledningen kalles «redaksjonell» og som viser at institusjonen ikke er fremmed for norsk språkpolitikk,

3) teksten ikke har rett til å velge språkform, men skal bruke det utvalget av former som han får beskjed om.

På denne bakgrunn blir det vanskelig å påstå med krav på å bli trudd at NRK ikke driver språkpolitikk.

Om lag samtidig som Eric Papazian fikk dette brevet fra Otto Nes, skreiv jeg sjøl til Otto Nes for å spørre om det fantes retningslinjer for teksting i fjernsynet når det gjaldt bruk av bestemte utvalg av former (hovedformer, sideformer eller andre typer utvalg). Jeg hadde lagt merke til over et lengre tidsrom at det i praksis var moderate former som i hovedsaka blei brukt, og enkelte ganger var formene så moderate at de ikke engang hørte heime innafor gjeldende rettskriving, men bare var å finne i riksmålsordlista. Det er ikke nødvendig å nevne mange eksempler her, derfor tar jeg bare med et par relativt hyppige ord *rein* og *sein*. Dette er hovedformer, og det fins sideformer til dem: [*ren*] og [*sen*]. Det naturlige ville etter mitt syn være at hovedformene blei brukt oftest i tekstinga, men i praksis er det motsatte tilfellet. Jeg går ut fra at vi møter sideformene *ren* og *sen* om lag ti ganger så ofte som hovedformene *rein* og *sein*. Leserne kan supplere med andre eksempler som *kastet*

Over til s. 3.

LANDSLAGET FOR SPRÅKLIG SAMLING

Postboks 636, Sentrum Oslo 1.

Medlemspenger, kr 40,— pr. år; for skole-
elever, studenter og pensjonister kr 30,—.

Postgiro 5163787

Leiar: Thore A. Roksvold

Lutvannsv. 17

Oslo 6

Tlf.: (02) 26 85 54

Den skjulte språknormeringa — den skjulte språkundertrykkinga

Den skjulte språkundertrykkinga som foregår innafør ulike institusjoner, er ei språknormering som har stor betydning. Den er ikke så enkel å beskrive uten mer direkte informasjon fra de som opplever den. Denne normeringa er det vanskelig å gjøre opp med så lenge den foregår innafør en institusjon fordi den er intern, den foregår ovafor og ned, og fordi den rammer enkeltpersoner som da har vanskeligere for å ta opp det prinsipielle ved saka. Ofte er det slik at normene for god språkbruk innafør en institusjon bare er noe som ligger i lufta, ikke noe som blir direkte uttrykt på et støkke papir. Derfor er det ikke lett å vite om en kommer til å bryte regler eller å vite hvilke regler en kan bryte uten at det skjer noe. En konflikt kan oppstå når en minst venter det.

Det er helt klart at det ikke bare er i NRK at det foregår språknormering i det skjulte. Jeg håper at vi framover skal få fram eksempler som viser at det også innafør utdanningsinstitusjonane finnes skjulte normer for «god» språkbruk. Skoleelever får nok retta en del som ikke er feil, men læreren kommer med forslag til bedre språk. Blir det gitt noen begrunnelse, kan det være at det er hensyn til stil eller innhold, eller at det er former som ikke passer så godt. Det er mye lettere for en lærer å komme igjennom med sine språkholdninger enn det er for eleven. Det er derfor sannsynlig at bedømmerens språkholdninger speller ei rolle ved bedømmelsen av eksamensbesvarelser. Bedømmerens språkholdninger kan f.eks. være negativ holdning til radikale bokmålsformer og til en del sideformer i nynorsk. Men dette er lukka land — som burde opnas og undersøkas.

Den som vurderer står alltid sterkere enn den som blir vurdert. I mange sammenhenger kommer derfor en sjølsensur til å slå ut av redsel for at språkforma skal kunne gi utslag i negativ retning ved en bedømmelse. Noen snakker om at det er uheldig med «avvikende» former fordi de stikker seg ut og kommer til å virke

avsporende for formidlinga av innholdet. En del mennesker mener at radikale former er avvikende former. Er en vant til å lese forskjellige varianter, blir en mer språklig tolerant og former har ikke så lett for å betegnas som avvikende og avsporende.

Den skjulte språknormeringa fører til at mange tillatte former sjelden er i bruk. Når de offisielle språknormererne så skal argumentere for eller i mot former/ord, kommer argumentet om at de er lite brukt og visst ikke har vist seg levedyktige. Men det vil som oftest si at former/ord ikke har fått en sjanse fordi bl.a. NRK og utdanningsinstitusjonane har sila dem ut enten ved mer eller mindre direkte å gi til kjenne at de ikke syns om dem, eller ved folks sjølsensur. Når det er så mange riksmålsformer å slå i bordet med, kommer det av at de holder seg i live i skriftspråket fordi det sitter folk på sentrale posisjoner og holder dem i live, og dermed blir mange folkemålsformer vekk.

Mye tyder på at kjennskapet til åssen folk snakker rundt om i landet er nokså dårlig. Skal en bruke moderate former av hensyn til befolkningen så er det i hvert fall utrolig mange en ikke tar hensyn til. Jeg trur heller ikke at kjennskapet til hva som er tillatt i gjeldande rettskriving er altfor godt.

Den språklige uforstand og intoleransen overfor folk som ikke vil bruke vurdererens språk, men sitt eget, er tydeligvis stor. Den er farlig fordi den kommer til å fritta folk fra å utføre oppgaver de er kvalifisert til, eller begrense deres muligheter videre framover. Det gjelder ikke bare folk som arbeider i eller for NRK, men og studenter og elever og andre som leverer inn skriftlige arbeider til bedømmelse.

De som bruker radikale former, får ofte høre at de har en inkonsekvent bruk av dem. Vedkommande har gjort et mislykka forsøk, og kan ikke være rektig klok. Jeg har ennå til gode å høre om noen som har en inkonsekvent bruk av konservative former.

Enkelte har et språkøre som de er veldig stolte av fordi det tydeligvis fungerer bedre enn de fleste språkører. Den språklige sjølsikkerheten kan være både farlig og ødeleggande for alle som blir ramma av den. Det merkelige er at den kan fungere uten å komme i konflikt med de retter som offisiell rettskriving faktisk gir språkbrukerne innafør institusjonane.

Flere eksempler på denne språkundertrykkinga må fram i lyset. Vi oppfordrer folk som har konkrete eksempler på problem med å få bruke folkemålsformer som er tillatt i offisiell rettskriving, eller som har gjort det og fått svi for det — skriv om det. Kort eller langt. Spesiell oppfordring til skoleelever, studenter eller andre som arbeider innafør utdanningsinstitusjonane.

tg

og *kasta, selv og sjøl, alene og aleine*, som er hovedformer.

I brevet mitt til Otto Nes datert 19.2.79 spurte jeg som nevnt om det eksisterte noen instruks om bruk av bestemte varianter av norsk rettskriving. Otto Nes svarte slik i brev datert 4.4.79:

Vi har mottatt Deres brev av 19. februar og kan meddele at Norsk rikskringkastings styre har vedtatt (15. mai 1973) at den offisielle rettskrivning skal legges til grunn for teksting i Fjernsynet. Det er altså full anledning til å bruke sideformer (klammeformer). Noen instruks om bruk av «bestemte varianter av norsk rettskriving» foreligger ikke.»

Svaret er klart og kategorisk: det fins ingen instruks om bruk av bestemte varianter av norsk rettskriving. Det er derfor ikke så lite overraskende å lese Eric Papazians artikkel i forrige nummer, der den samme Otto Nes viser til prinsippa for tekstene i Dagsrevyen, og til og med truer Eric Papazian med at han «vil bli fritatt» for å tekste sendinger i dagsrevyen dersom han ikke retter seg etter «de normer som ellers gjelder for Dagsrevyens medarbeidere».

På den ene sida (til en person utafør «Huset») benekter Otto Nes at det fins spesielle instruks for den språkform tekstene skal bruke. På den andre sida (til en person innafor «Huset») krever han at teksten skal følge instruksene og ikke har rett til å velge språkform, *sjøl* om vedkommende følger gjeldende rettskriving.

Det ser ut til å eksistere en dobbeltmoral i «Huset»: Utad hevder en at en følger gjeldende rettskriving i tekstinga, og at det ikke eksisterer noen instruks om bruk av bestemte varianter av norsk rettskriving. Innad er det tydelig at det fins instruks (hvor mange?), og at en ser svært alvorlig på det dersom tekstene ikke retter seg etter dem, så alvorlig at en i tilfelle kan komme til å gi vedkommende sparken. Instruksene er tydeligvis å oppfatte som språkpolitikk i det skjulte, og det forbauser vel ingen som følger med i radio og fjernsyn at NRK driver slik skjult språkpolitikk.

Folk i Norge bør ha krav på noenlunde likevekt fra NRKs side når det gjelder språkformer innafor bokmål. Som monopolinstitusjon har NRK ansvar for at folk rundt om i landet får høre og se et variert og nyansert språk, med bruk av forskjellige utvalg av former innafor gjeldende rettskriving — ikke bare et språk med riksmålsslagside. Det må være ei oppgave for NRK-ledelsen å påse at så skjer, og få bort alle skjulte instruks som måtte finnes i «Huset». Er ikke NRK-ledelsen i stand til å sørge for dette *sjøl*, må kringkastingsrådet og eventuelt politikerne være ansvarlige for at

det skjer. Den «skjulte» språkpolitikken i NRK kan kanskje også tenkes å ha betydning for det påtenkte P2, dersom institusjonen i Oslo ikke er i stand til å ivareta de språklige interessene til folk overalt i landet.

Denne saka — og ganske spesielt de to breva fra den øverste lederen for fjernsynet — bør få et etterspill. Jeg vil ikke påstå at Otto Nes farer med løgn, men ett av breva — enten det til Eric Papazian eller det til meg — inneholder usann informasjon.

Olav Dalgard:

Slepp folkemålet til i NRK!

Lektor Eric Papazians opplysende artikkel om språkpurismen i NRK, avdekker på ein demonstrativ måte den angst for og hets mot folkemålsformer som framleis rår grunnen i riksmålskrinsar, der reaksjonære tanter av begge kjønn skremmer dei ansvarshavande i frå å tillate ord og former som er i bruk i minst to trepartar av det norske folk.

Veit ikkje dei leiande i NRK at Stortinget har vedtatt siste rettskrivning med stort fleirtal, og med det har tillatt ei rekke valgfrie former til bruk i skole og andre offentlege institusjonar? — Da verkar det rett og slett sprøtt å vilje forby former som *assen, sjøl, viss* i dagsnyttssendingar.

Med rette spør Papazian om med kva rett Dagsrevyen har «vedtatt» å bruke ein såkalla «moderat» norm. I denne normen er alle folkemålsformer som avvik frå Oslo vestkant-talemål mindreverdige, simple, stygge. — Her rår enda klassediktaturet i norsk kulturkamp.

Kor lenge skal eit stort fleirtal i folket finne seg i dette?

Vi kommer til å følge saka:

Eric Papazian har no fått svar frå Språkrådet, men Språkrådet har samstundes sendt saka vidare til Departementet. Når svaret frå Departementet har kommi, vil Papazian gjere greie for kva Språkrådet og Departementet seier i denne saka.

KJØP JUBILEUMSBOKA!

Kjell Venås:

Med Språklig Samling gjennom 20 år

Den 5. april 1979 var det 20 år sidan Landslaget for språklig samling (LSS) vart til. Laget høgtida seg sjølv mellom anna med å gje ut ei samling av artiklar som har stått i bladet *Språklig samling*. Bladet kom i gang eit år etter laget og hadde såleis den tjuande årgangen sin i 1979. Dei fyrste åra kom det ut fem-seks gonger i året og var nærast ei avis med populært siktemål, meldingsblad for eit landslag. Bladmannen Knut Kvigne gav det meir utsjånad og innhald som eit tidsskrift. Han tok over som redaktør i 1963, og lengste tida har bladet såleis vore slik vi kjenner det i dag, og det har kome med eitt nr. i kvartalet. Svipen av å vera eit tidsskrift har bladet fått endå meir med dei redaktørane som har stelt med *Språklig samling* etter 1975, Geirr Wiggen og Ernst Håkon Jahr. Frå denne tida finn vi derfor fleire store artiklar med fagleg innhald av noko tyngre slag.

Det er to redaktørar av artikkelsamlinga: Lars S. Vikør og Geirr Wiggen. Båe er midtfigurar i LSS i dag. Dei har ikkje hatt nokon problem med å velja ut artiklar til ei bok på 275 sider. Meldaren kan også stort sett vera samd med redaktørane i at dei valde artiklane fortente å koma i ei slik samling. Mange av dei fortente det utan tvil, for dei har ein eigenverdi for andre enn folk som er opptekne med soga åt landslaget eller med norsk språkhistorie. Andre artiklar har verdien sin fyrst og fremst i at dei er språk- og kulturhistoriske dokument: Dei er autentiske tilskot til viktige sider av soga om Noreg i den siste tjueårsbolken. Dei som steller med språkhistorie som fag eller med normeringspolitikk, vil ha både nytte og glede av denne antologien. Elles er det viktig å slå fast at spørsmåla og problema artiklane diskuterer, framleis er der. Dei er aktuelle for folk som interesserer seg for norsk språk og språkpolitikk i dag. Og kven gjer ikkje det?

I. Tittelen og innleiinga

Artikkelsamlinga har tittelen «Språklig samling på folkemåls grunn». Tittelen syner symmetrisk jamvekt og knyter seg til det mest omstridde slagordet i språkplanleggingssoga vår: «tilnærming ... på norsk folkemåls grunn». Når nasjonalitetsnemninga «norsk» har falle ut her, tener det i fyrste omgang stilistisk symmetri, men illustrerer vel og (medvite ?) eit poeng for redaktørane: «folkemål»

er viktigare for dei enn «norsk». Når vi no har for oss dette ordlaget til analyse, ligg det nær å minne om at det kom gjennom alle språknemndåra i ei form som skaparen, Knut Liestøl, ikkje hadde gjeve det. I samsvar med naturleg seiemåte i norsk hadde han skrive eit samansett ord: «folkemålsgrunn».

I innleiingsbolken gjev Vikør og Wiggen eit historisk oversyn på landslaget gjennom dei tjue åra. Dette er eit godt og nyttig tilskot til soga om den norske språkstriden, og det gjev eit samlande perspektiv på tilfanget som følgjer. Saman med dette historiske oversynet er to prinsippdokument prenta: ei fråsegn frå landsmøtet i Oslo i desember 1959 og prinsippprogrammet frå 1976—77. Når ein jamfører dei to fråsegnene, får ein i nokså klår tekst dokumentert ein viktig skilnad på 1959 og 1976—77. I 1959 såg laget på arbeidet med skriftmålet som den viktigaste førelaga si. I 1976—77 og i dag står talemålet fyrst. Det kan sjå ut som den programmatisk nemninga «språklig samling» høver med den fyrste arbeidstida, men ikkje så godt på laget i dag. Dei som laga nemninga, tenkte med «språklig samling» på at dei to skriftmåla våre skulle gå saman til eitt. Denne kongstanken fekk også eit verkeleg manifest i samlenormalen av 1966.

Men for den unge 70-årsgenerasjonen tyder «språklig samling» noko anna, utgreidd både av historikarane i innleiinga og av ideologen Jahr, kanskje mest gjennomtenkt og klårast ordlagd av den siste (s. 205): «Språklig samling» vil seia at alle fritt og trygt kan bruke sitt eige talemål i alle situasjonar. Samlinga skal gå for seg ved at alt talemål blir lyfta til same nivå. Gjennom mangfaldet i talemålet skal ein skapa ei sosial samling som kan gje grunnlaget for eit samnorsk skriftspråk. Jahr har visseleg ret i at dette er ein meir abstrakt bruk av ordet «samling» enn den som pionerane nytta seg av. Men han er ikkje så abstrakt at bruken blir meiningslaus. Likevel ser vi med interesse at historikarane Vikør og Wiggen ikkje har slege seg til ro med tilstanden no heller: «Verken den gamle eller den nye samnorsk-lina er noe sesam-sesam.» (s. 17) Så vi får følgje med og sjå korleis det går!

Historikken i innleiinga har fått ei verdfull utfylling i ein av artiklane frå bladet: «Omgrepet samnorsk» av Kjell Ivar Vannebo. I denne artikkelen blir soga åt laget sett i høve til samfunnsdebatt og fagleg debatt. Viktige tilskuvar

til nyorienteringa på 70-talet var EF-debatten, ordskiftet om talemålsnormering og den breie faglege interessa for tilhøvet mellom språk og samfunn som sette så djupe merke på vitskapslivet og særleg norskfaget fyrst på 70-talet.

II. Språkhistorie

Etter innhaldet er artiklane i antologien gruppert i fire bolkar. Den fyrste gjeld språkhistorie. Eit naturleg utgangspunkt gjev ein artikkel av Einar Lundeby frå 1966: «Fornorskings- og tilnærmingstanken i historisk perspektiv». Lundeby fører framstillinga av emnet til 1917. Ein artikkel om norsk scenespråk av Olav Dalgard gjeld helst nynorsk og er også særskilt verdfull nett av den grunnen, for scenetradisjonen å den andre målforma er meir kjend frå før.

Ein stutt artikkel av Ernst Håkon Jahr om ideologiar i målreisinga set LSS inn i dette perspektivet. Det er sikkert velgrunna å føre LSS saman med den historiske lina frå Fjærtøft og «Østlandsk reisning», men det gjeld vel særleg det nyorienterte landslaget. Den språkteknokratiske samansmeltingsideologien frå skipingstida fell ikkje så godt inn i mønsteret. Ein kunne og ha hug til å poengtere noko meir enn Jahr har gjort, at målfolk sjeldan var anten «nasjonale» eller «sosiale». Ein av hovudmennene på den sosiale sida, Halvdan Koht, var også klårt nasjonal, og den nasjonale Indrebø hadde eit vake syn for at målreisinga hadde ei sosial side. Heller ikkje var det ein ung sosial Aasen og ein gammal nasjonal Aasen. I programskriftet frå 1836 er det fyrste punktet å Aasen nasjonalt, og den sosiale appellen kjem under punkt to. Men i trongrømet å den artikkelen har Jahr peikt på ei viktig ideologisk todeling i målreisinga. Den avsluttande artikkelen av Jahr om formtypar i skriftnormalane er eit verdfullt språkhistorisk innlegg. Det gjev eit oversyn over hovudformer, jamstelte former og sideformer frå 1893 til 1938.

III. Talemålet

Den andre hovudbolken er om talemålet. Han tek til med ein artikkel av Finn Hødnebø, der han plasserer dialekten som språktype, set norske dialekter i høve til gammalnorsk, deler inn dialektane våre geografisk og set språktypen dialekt inn i ein sosial samanheng. Til slutt gjev Hødnebø ei personleg vurdering av dialektane i høve til normalmål og skriftmål. Artikkelen er frå 1965, altså på ein viss biletleg måte frå «predialektal» tid, og den positive haldninga til dialekt er derfor verd å merke seg.

Vidare er det utgreingar av fleire forfattarar om dialektane i byar og ein bygdeby: Eskill Hanssen om Oslo, Per P. Gulbrandsen om Tønsberg, Halvor Dalene om Porsgrunn, Leif K. Roksund om Skien og Helge Omdal om Høy-

anger. Desse artiklane er frå dialekttida i 70-åra. Sams for artiklane er at til dels nye og interessante opplysningar her blir gjevne ei populær framstillingsform. Sams for artikkelforfattarane er det at dei skriv «con amore», at dei syner djup vørndnad for talemålet dei skriv om, og at dei gjerne ville sjå det oppvurdert i høve til andre talemål og til skriftmålet. Mest overraskande i synsmåtar og konklusjon er Leif Roksund. Han set Skiens-målet i høve til nynorsk skriftmål og finn djuptgåande svar på fleire plan. Og Roksund er heller ikkje nynorskmann som er ute for å annektere ein by, sjølv skriv han i alle høve bokmål.

IV. Ymse emne

Hovudbolken i antologien dekkjer 150 av dei 275 sidene og ber tittelen «Normering, skriftproblem, språkpolitikk». Grunnakkorden, å ha rett og få mot til å bruke sitt eige mål, blir her slegen av Kåre Holt. Ein kjenner lett att den slenrande, småforteljande kåsørstilen hans og høyrer kanskje radiorøysta som akkompagnement i undermedvitet. I denne meldinga kan det elles ikkje lata seg gjera å nemne og kommentere alle dei mange artiklane i denne bolken. Vi må berre ta med nokre synspunkt som knyter seg til visse gjennomgangstema.

Forfattar av mange artiklar er den no avlidne Eidsvollsektoren Jakob Skauge. Han skriv gjerne om nokså språktekniske emne, men med tydeleg språkpolitisk relevans. Skauge syner jamleg vide kunnskapar og godt skjøn, og han illustrerer gjerne allmennspråklege problem med engelsk språkstoff ved sida av norsk. I ein artikkel har han kome med merknader til «Innstilling om språksaken» av 23.3.1966 (frå Vogt-nemnda). (Om dette emnet har også Alf Hellevik skrive etter oppmoding frå *Språklig samling*, og merknadene hans er sjølv sagt også interessante.) Ein finn slike parallellar mellom artikkelen av Skauge og fråsegna LSS gav om tilrådinga frå Vogtnemnda at ein truleg ikkje tek mykje i miss om ein reknar med at Skauge har hatt somt å gjera med den offisielle fråsegna og. Historikarane i innleiinga har visseleg rett når dei tek denne fråsegna som eit vitnemål om at LSS også gjorde verdfullt arbeid i dei elles vanskelege 60-åra. Fråsegna er roleg, sakleg, utførleg og med solid skjør for kva som var viktig og farleg i tilrådinga. Når ein no ser ho på ein fråstand av 13—14 år, må ein vurdere denne fråsegna høgt. Ein ser her nokså tydeleg at departementet hadde handfast og solid grunnlag for å halde fast på vedtaket sitt om at LSS hadde gjort like for seg til å fortene plass i Norsk språkråd.

Stoda for nynorsk har Skauge vurdert under tittelen «Vegen til Mosjøen». Det var i Mosjøen årsmøtet i Noregs Mållag vart halde i 1975, må vita, og Skauge er full av spit når han kommen-

terer situasjonen omkring det sentrale debatt-
emnet «nynorsk som einaste riksmål i landet». Han jamfører det i realitetsverdi med Hitlers Ardenneroffensiv ved jul 1944. Til dette vil vel ein idealistisk målmann innvende, no som då, at den som trur på ei sak, jamt let seg leie av andre omsyn enn av rasjonelle kalkylar om voner for siger eller nederlag. Ikkje minst språkpolitikarar må rekne med irrasjonelle faktorar, verknader av det som dikteren tenkte på då han skreiv: «Du intet skjønner av Livets Spil, om du ei av Drømmen lægger noget til.»

Artiklane i den tredje bolken er elles nokså skiftande. Ein av dei lengste er av Guttorm Gjessing og har tittelen «Språkstrid, språksystem og samfunnsklasser». Den historiske bakgrunnen for artikkelen var oppnemninga av Vogt-nemnda, men Gjessing set språktilhøva våre inn i ei vid kulturramme, og han bind historisk analyse saman med hendingar i tida, debatt i språkstridsblad og eit ferskt inntrykk av boka *Målstrid og massekultur*, som Sigmund Skard då hadde gjeve ut etter måten nyleg. I somme ordlag og vurderingar sprengjer sosial oppreisthug gjennom den akademisk kontrollerte ordlegginga. Elles er Gjessing eit fint føredøme på ein som i si eiga språkform lever opp til det samnorske idealet han hyller i sak. Hå Gjessing og andre blir latente kjensler og oppreisthug ikkje sjeldan til sosial harme. Sterkast uttrykk finn dette momentet Hå Reidar Aavik i artikkelen «Piken stod på broen og kastet sten i elven». Knut Western bruker skarp politisk lut på Trygve Bull-typen av medvitslause kompromisspolitikarar i Arbeidarpartiet: «Det norske sosialdemokratiet har et stort hull, og det er omsorgen for det språket som skal bevare sosialdemokratiet.» Eit velartikulert og gjennomtenkt motlegg til talemålsnormering er skrive av Lars S. Vikør. Han og andre har også utdjupa innhaldet i fenomenet «knot».

Inn imellom dei sterkt polemiske og kjenslefylte innlegga kjem også fleire artiklar av meir sakleg, fagmerkt slag. Forfattarar av slike artiklar er kjende språkfolk som Dag Gundersen, Alf Hellevik, Magne Rommetveit og andre.

Mot slutten av den tredje bolken får vi fleire intervju eller rettare samtaler. Geirr Wiggen og Ernst Håkon Jahr er talsmenn for *Språklig samling* i desse dialogane. Samtalepartnarane deira er Eyvind Fjeld Halvorsen om språkelite og maktpolitikk, Otto Hageberg om folkemål i litteraturen og Peter Trudgill om å tala og å skrive dialekt. Wiggen blir også sjølv intervjuet om folkemål av Eva Braathen Dahr. Desse dialogane er både aktuelle og fengjande, og vi veit at denne framstillingstypen vinn meir og meir rom i gammalt kjende tidsskrift som *Syn og Segn* og *Samtiden* no.

Når ein les opp att her samtala mellom Fjeld Halvorsen og Wiggen, ser ein nok også at det

følgjer ein fare med bruk av samtaleforma utan skikkeleg redigering etterpå: Det er ikkje lite tomprat og nokså mange hopp fram og attende. Vi ville sikkert ha fått klårare førestillingar om elitesynet til Fjeld Halvorsen dersom han hadde gjort greie for det i ein artikkel. Her verkar det elles som det er omsynet til skrifttradisjonen som ligg Fjeld Halvorsen mest på hjarta, og ikkje plent det som overskrifta seier, omsynet til eliten, dei som han elles kallar «aktive skriftmålsbrukere». Det siste omgrepet greier Jahr ut om i eit polemisk innlegg. Når no fyrst «de aktive skriftmålsbrukere» er nemnde, ligg det nær å minne om at det er barna i skulen som skriftmålsaktiviteten har mest å seia for. Særleg Moltke Moe lærte oss det, men somme har gløymt den lærdommen. Dei to andre dialogane er betre enn den mellom Fjeld Halvorsen og Wiggen.

Sterk aktuell interesse har i dag fråsegnen som LSS gav i 1977 om nordisk satelittsamarbeid. Synspunkta frå den gongen er framleis relevante. Den tredje bolken i boka sluttar med eit langt innlegg som er nemnt før, ei førelesing for doktorgraden om omgrepet samnorsk. Dette tilskotet kunne forresten like gjerne ha kom i bolken om språkhistorie, for der høyrer det òg heime, og redaktørane ville då ha fått betre jamvekt mellom bolkanen.

V. Om grannar

Den fjerde bolken i boka gjeld språkminoritetar og granneland. Vi les her om samisk på nordkalotten, om finsk i Nord-Noreg og om språktilhøve og språknormering i Danmark. For folk som steller med språk på vitskapleg grunnlag, er desse artiklane svært verdfulle. For meir jamne lesarar gjev dei breie kunnskapar om aktuelle samfunnsprospørsmål, og dei er berre delvis for mykje tekniske.

* * *

Antologien *Språklig samling på folkemåls grunn* blir ramma inn av ei innleiing og ei avslutting. Redaktørane har forstått at det gjer seg for eit jubileumsskrift å opne med å stemme hugen til høgtid og fest. Som introitus til dette skriftet tener høglagde og manande poetiske ord av Elling M. Solheim:

*Glede og otte bivrer i bringa
framfor det store frigjøringsverket
vi har fått å fullende:
Språklig samling.*

Etterordet er skrive av formannen i landslaget, Thore A. Roksvold. Han er meir prosaisk enn Solheim og omtalar frigjøringsverket som «det tredje standpunktet». Men språkleg er han sjølv frigjord frå tvangen i skriftnormalane: Det han har på hjarta, ber han fram på austnorsk folkemål. For framtida har Roksvold ei varsam von: «Språkendringer skjer heller itte så plutselig akkurat. Men dom skjer.»

DIALEKTAKSJON

2. veka i mars var det dialektaksjonar rundt om i landet. LSS var med i dialektnemda i Oslo. Thore Roksvold, Reidunn Guldal og Wigdis Johansen deltok frå LSS i nemdarbeidet. Ernst Håkon Jahr heldt appell på festmøtet 13. mars. Dei organisasjonane som elles var med i dialektaksjonen i Oslo var: Studentmållaget i Oslo, Oslo Mållag, Oslo Målungdom, Bondeungdomslaget i Oslo, Hordalaget, Teleglaget, og Nordmørslaget.

Studentmållaget hadde laga eit flygeblad med punkter som:

Misbruker akademikarar språkmakt?

Fagspråk — hinder for sosial frigjering

Dei svakaste i samfunnet verdt hardest råka

Dialekt — ikkje godt nok akademikar-språk?

Fram for grautmål og vulgærmål!

Hovedparolen var: Fram for folkemålet!

Aksjonen var ein talemålsaksjon, og temaet var *yrke og språk*.

Dette er frå flygebladet som vart delt ut rundt om i Oslo:

«Druknar vi i ekspertspråk?

Inger Christiansen («Mor i bua») eig ei pølsebu på Kampen. Ho har klare meiningar om ekspertspråket:

«Vi har hatt denna kiosken sia 1942, men nå blir den vel snart rivi, da. Mann min, han Edvard, sier at det ska'kke skje så lenge han lever, men det er nok ikke så lett å få stoppa dem som bestemmer, nei. Vi har jo ikke samma språket engang. Dissa skriva vi får — dem forstår vi nesten ingenting av. Jeg skjønner jo nesten ikke skatteseddelen min! Han Edvard pleier å si at dem driver i samma bransjen som oss, dissas byråkrata — med pølsevev. Dem har jo et språk for seg sjøl, dissas byråkrata! Og så alle dissas fremmedorda som vi ikke forstår — vi har da norske ord for dem, vi! Jeg må spørre: Er det meninga at vi skal forstå dem som bestemmer?

Slik skriv dei som bestemmer:

«Et adekvat virkemiddel for en løsning av strukturproblemen i norsk industri er en igangsetting av mobilitetsfremmende tiltak med sikte på å oppnå en optimal benyttelse av arbeidskraftressursene».

Slike utsegner fløymer stadig ut over oss frå ekspertar og politikarar — i radio, fjernsyn, aviser og offentlige skriv og utgreiingar. Dei fleste av oss skjønner ikkje slikt tungvint språk. Det veit ekspertane og politikarane. Likevel held dei fram med å bruke det same tunge språket. Kven av oss kan hugse siste gongen ein ministar uttala seg i klare og tydelige ordelag?

Over til s. 8.

Ernst Håkon Jahr:

Appell på festmøte i Oslo i høve dialektaksjonen 1980

I samband med dialektaksjonen i vår holdt arrangørene i Oslo et festmøte 13. mars. På festen holdt Ernst Håkon Jahr frå LSS denne appellen:

Er det egentlig behov for en dialektaksjon i Oslo? Ja, sjølsagt til fordel for talemålet til alle *innflyttera* i byen. Men er det behov for en aksjon til fordel for oslomålet? Er det ikke oslomålet som alle klager over at døm hører for mye av over alt, i radio, i tv og særlig i barne-tv? Er det ikke oslomålet som spres landet over gjennom aviser, ukeblad og bøker?

Jo da, det hører vi ofte rundt om i landet, at mange mener det. Men nå veit alle vi som er her i dag, at oslomål er flere ting, iallfall to, om vi ikke vil dele inn enda mer. Døm to variantar av oslomål kan vi kalle østkantmål og vestkantmål, sjøl om ikke dissas begrepa egentlig er særlig gode. Begge dissas måla fins over hele byen, men iallfall for vestkantmålet er det rett å hevde at sentrum for det er på vestkanten. Østkantmålet, folkemålet, fins over hele byen, vi veit jo godt at mange unger på vestkanten bruker to språkvarianter, én ute blant leikekamerata, og én inne hos foreldra. Og vi som er her i dag, veit også at i Oslo har østkantmålet lav status, og vestkantmålet høy. Men da må vi væra klar over at detta gjelder stort sett bare for Oslo og døm nærmeste områda rundt byen. Kommer vi til andre kanter av landet, har *begge* oslomåla status, fordi *østlandsk* generelt har høy status. Mange av dere fra Sørlandet, Vestlandet og fra Nord-Norge som er her i dag, vil kunne bekrefte at detta er riktig. Det er ikke så lett for folk fra andre kanter av landet å høre forskjell på øst og vest i Oslo. Men derfor er det også så viktig å ha dialektaksjon akkurat her i Oslo, til fordel for østkantmålet, Vikamålet, vulgærmålet, det oslomålet vanlige folk bruker og har som morsmål. Og en slik aksjon for østkantmålet kan *bare* skje i Oslo.

Men det er viktig å drive aksjon også av en annen grunn: Døm trekka ved østkantmålet som blir mest ledd av og hetsa, det er døm trekka som østkantmålet har felles med andre lavstatusdialekter på Østlandet. Derfor er det ikke bare snevert osloarbeid å aksjonere for folkemålet i Oslo, det er arbeid og aksjon til fordel for latterliggjorte språktrekk vidt utover. Det som skjer i og gjelder for hovedstaden i et land, har ofte betydning for hele landet, og derfor må vi kunne si at østkantmålet i Oslo, sammen med f.eks. totenmål, østfold- og vestfoldmål, er blant døm mest utskjelte dialektene

Over til s. 8.

Dialektaksjon, fra c. 7.

Fram for eit enkelt og folkelig språk!

Når vi ikkje forstår, blir vi passive. Vi tek lite del i organisasjonsliv og politisk arbeid. Det gjer at andre bestemmer for oss, og vi sjølve får lite å seie over livet vårt. Ikkje minst dei som bestemmer bør bruke eit språk vi forstår.

Dialektene er grunnlaget!

Alle skal kunne bruke dialektene sine i alt samfunnsliv. Dialektar er det første språket vi lærer bruka, og det er vi fortrulige med. Den enkle seiemåten som kjenneteikner dialektene må vera grunnlag for skriftspråket.

Oslomålet — dialekt så god som noen!

Svært mange elever mangler kunnskap om si eiga dialekt, viser ei undersøking ved flere videregående skoler i Oslo. Elevene kan godta andre dialekter som har former felles med Oslomålet, men når Oslofolk sjøl bruker såne former, blir de oppfatta som stygge og slurvete.

Dette gjelder f.eks.

- ord: Tida, bila, hesta, finni, sitti
- lyder: «tjukk» l i ord som gård, bord, skole
- trykk på første stavelse i fremmedord som stasjon
- sammentrekking av ord som ha'kke, vi'kke
- * Her har skolen et ansvar
- * Elevene må få kunnskap om si eiga dialekt tidlig i grunnskolen!
- * Målet må vera ei språklig frigjøring, slik vi finner det hos denne eleven:

«Dessverre ser det ut til at Oslodialekta blir mer og mer utvanna. Manglende dialektbevissthet kombinert med gamle inngrodde fordommer om at Oslomålet er vulgært, fører til at mange forlater dialekta si. Oslomålet sånn som det snakkes på Østkanten, er alltid blitt framstilt som et språk som bare kan brukes av fyl- liker, tjuer og andre lyssky elementer.

Det er synd å høre folk si om Oslomålet at det er stygt eller slurvete: Jeg er stolt av dialekta mi. Jeg prøver å rendyrke den uten å tvinge meg til noe som er unaturlig for meg. Jeg syns dialekta mi er pen fordi det er uttrykksmåten til det folket jeg kommer fra, Oslo-folket.

Det aleine er nok, og det betyr at alle dialekter er pene, og ingen er stygge.»

**FRIDA
ANDREASSEN ETTF.**

SKEI — SURNADAL

Kolonial — Kortevarer — Manufaktur

i landet. Det fins lavstatusdialekter rundt om i hele landet: folkemåla i alle bya f.eks., og bygdemåla omkring bya, men dissa folkemåla blir ikke dermed utskjelt så å si på landsbasis. Det blir bare folkemålet i Oslo og døm bygdemåla som ligger nær Oslo. I revyer og i litteraturen — og særlig ofte i bøker oversatt fra andre språk — blir det oslomålet vanlige folk bruker, fortsatt brukt til å karakterisere forbrytere og fyl- liker. Det er utrulig at det har gått an så lenge!

Hvorfor er det sånn, tru? At østkantmålet blir så hetsa og undertrykt. Det har vel med avstand å gjøra, avstand både geografisk og språklig. Det er viktig for en del mennesker å avgrense seg fra det folkelige og vulgære som presser på rundt døm. Det som ligger langt borte, er verken påtrengendes eller farlig. Det kan kanskje til og med bli kalt vakkert! Dermed blir en del av dialektene lengst fra Oslo — språklig sett — ropt ut som vakre og ornlige dialekter (bare folk derfra holder seg der!), mens dialektene i nærheten av Oslo og østkantmålet i Oslo ikke blir verdsatt i det hele tatt. Og dermed blir døm døm mest undertrykte dialektene i landet. Derfor er det at en dialektaksjon midt i tjukkeste Oslo er særdeles viktig. Generelt har dialektene ei sterk stilling i Norge, sammenlikna med andre land i Europa, og i Norden også for den saks skyld. Og som *dere* veit alle samma, men som dessverre ikke alle lærere veit, har det vært forbudt å rette på språket til eleva i skolen i Norge i over hundre år. Det har opplagt hatt mye å si for det språklige mangfoldet vi har. Men det er altså område i landet der bestemmelsen om talemålet i skolen ikke har spilt så stor rolle, og der lærera turer fram med normering og retting den dag i dag. Det gjelder bya reint generelt. Har dere hørt noen si at bydialekter er «pene»? Og det gjelder østlandsbya spesielt. Og så gjelder det Østfold og Vestfold. Det er typisk at i døm områda der språkundertrykkelsen ser ut til å vera sterkest, det er i døm områda der mål- rørsla aldri har fått fotfeste. Dels kommer det av at knektekjensla sitter djupt i folk, døm er sjøl ofte med på å snakke nedsettandes om sitt ega mål, dels skyldes det at folk i mål- rørsla ikke alltid har hatt så store tanker om dissa dialektene døm heller. «Flatnorsken» og «høgnorsken» blei det snakka om før, og mange mål- folk mente at østlandsmåla var for mye opp- blanda med uønska språkstoff. Men dén tida er heldigvis forbi nå, sjøl om det sitter en del høgnorskvenner borte i Vestlandske mållag ennå. Men *vi* må komma vidare med målreis- inga på Østlandet og i bya, og da er det først og fremst *talemålet*, dialektene, som må opp og fram. Talemål bruker alle hver eneste dag, skriftspråket kommer tross alt i andre rekka.

Over til s. 9.

MÅL og MAKT med aktuelt nummer om dialektreisinga

Tidsskriftet Mål og Makt som blir gitt ut av Studentmållaget i Oslo, tek opp det aktuelle temaet dialektreising i første nummeret i 1980.

Det har i samband med den årvisse dialektaksjonen i år vorte ein diskusjon om arbeidsmål og arbeidsmåtar i dialektarbeidet. Spørsmålet har vore: Har dialektarbeidet verdi i seg sjølv eller må ein sjå det i samanheng med arbeidet for skriftmålet for at det skal vera viktig for målrørsla?

Nils I. S. Dannemark har skrivne ein artikkel om grunnlaget for dialektreisinga og ser på ulike dialektsyn og kårar for dialektarbeidet i den organiserte målrørsla.

Lars S. Vikør ser på dialektreisinga som eiga arbeidsoppgåve for målrørsla, særleg ut frå spørsmålet om tilhøvet mellom dialektarbeidet og arbeidet for skriftmålet.

Turid Kleiva, Oddny Miljeteig, Bodil Røyset og Knut S. Vikør, som alle har stått sentralt i målarbeidet siste åra, har saman laga ein artikkel om historia til dialektarbeidet i målrørsla, med tittelen «Dialektaksjonen 1973—80: Sju år i ørkenen?». Dei skriv om då tanken først kom fram kring 1973 og om alle dialektaksjonane frå 1975 fram til forspelet til aksjonen i år. Artikkelforfattarane meiner at dialektarbeidet har kome inn i eit gale spor: «Arbeidet for folkemål vart til kamp mot dialektundertrykking. Det vart deretter til kamp mot bokmålet, som vil seie kamp for nynorsk skriftmål... Kamp for folkemål vart til kamp for nasjonalmål», som dei meiner er eit blindspor i dette arbeidet.

Jørgen Norheim gjer i artikkelen «Snakk dialekt» greie for kvifor førebuingsnemnda for dialektaksjonen i år gjorde framlegg om å stryke «— skriv nynorsk» som grunnlag for aksjonen.

Oddny Miljeteig skriv i artikkelen «Dialektreising mot standardmål, folkemål mot makt-språk» om ekspertspråkproblemet som ho meiner er eit nytt viktig arbeidsfelt for dialektreisinga.

Ingeborg Hamre, Knut Hovslien og Bjørn Karsrud tek opp eit anna nytt arbeidsfelt for målrørsla i artikkelen «Målsak i arbeidsliv og fagrørsla». Dette er hovudemnet for dialektaksjonen i år og artikkelforfattarane prøver å greie ut kva som ligg i omgrepet «målsak i arbeidslivet» og korleis dette kan knytast til aktuelle arbeidsfelt innan arbeidsliv/fagrørsla og kva konsekvensar dette vil få for arbeidet innan målrørsla.

Mål og Makt, Munkedamsvn. 67, Oslo 2.

— Syn og Segn —

— Einar Økland —

Syn og Segn har fått ny utsjånad og fleire folk i redaksjonen. Første nummeret i år inneheldt mellom anna eit lengre intervju med Einar Økland. Intervjuar er Sverre Tusvik. Vi har sakså denne beian frå intervjuet:

Sverre Tusvik: — I si tid skreiv du i tidsskriftet Språklig Samling eit kort, godt og provoserande «Forsvar for knotet», der du sparka til fleire av sidene i målstriden. Men på same tid som du går til felts mot normaliseringstendensane, har du også åttvara mot for mykje dialektfarga og talemålsnære skrivemåtar. Kvar står du egentleg språkpolitisk?

Einar Økland: — Det skulle vere klart nok. Bøkene mine er skrivne på nynorsk rettskrivingsnormal. Rett nok nyttar eg infinitiv med -e fordi det er så mange kling-klang a-ar elles i dette språket, men eg har ingen sans for lydrett nedteikning av dialektar — eller av talefeil for den skuld, om vi nå også skal rekne med den gruppa menneske som har talevanskar og munnleg handikap og det må vi vel i utkantpluralismens likestillingsånd. Eg er for at folk får tiltru og førleik til å seie det dei vil ha sagt, så får det heller våge seg om dei seier det på blandingsmål. Eg er for samnorsk, ikkje som program, men som realitet. Det kan nok skje at einskilte individ finpussar på språket sitt, men for folket og landet går det ingen veg tilbake i språkspørsmålet. Målblandinga er i full gang, vi køyrer unnabakke nå og får vere glad om vi kan styre så nokolunde. Eg vil helst vil skal styre i nynorsk lei. Men eg tykkjer ikkje det er nokon katastrofe om neste generasjon seier «Norge» i staden for «Noreg», berre dei meiner det same. Om ikkje alt går gale, får vi i framtida ei felles ortografisk norm med mange likestilte variantar og synonym, slik at samnorskfolk også kan lære seg å skrive rett. I språkkampen, som snarare er ein kamp mellom havaristar som ligg og kavar i redningsbøyane, kjem Språkleg Samling til å sigre — utan innsats eller sterk organisasjon. Så langt om skriftspråket. Talemålet er ei anna sak, minst for ein forfattar. Ein må alltid skrive ut frå ei kjensle av kor nært eller fjernt ein til kvar tid er frå det talte. Korrekt nynorsk tale har berre ein liturgisk klang for meg. Takke meg til ein person som ikkje veit *korleis* han snakkar, berre kva han vil ha sagt.

E. H. Jahr: Apell... fra s. 8.

Dersom vi vil framgang for ei folkelig utvikling av skriftspråka i Norge, går ingen veg utenom talemåla. Det er døm som må få økt status. Når folk tør å snakke og bruke morsmålet sitt fritt og uten å skamme seg over det, kan vi også ha håp om at døm vil bruke mer av det i skrift også, men ikke før.

„Med panoramavindu og air-condition“:

Om engelsk-amerikanske lånord og kulturpåverknad

Del II

Av Øyvind Gulliksen

Første del av denne artikkelen sto i forrige nummer av *Språklig Samling*. Der skreiv jeg noe av lånordproblemet i samband med produksjonsliv, om lånord i avisspråk og om innlån i barne- og ungdomskulturen. Til slutt nevnte jeg engelske ord i reklame og på forbruksvarer, og tok opp tanken om at slike lånord ofte er heilt unødvendige, men at dei glir inn enten på grunn av slapphet, eller fordi det låter fint og passer godt på den internasjonale marknaden.

Lånord og folkemål: Alf Hellevik

I ein artikkel om amerikansk-engelske lånord fra 1963 tok Alf Hellevik opp tanken om språkvern mot heilt unødvendige lån. Han hevda at vi må prøve å unngå direkte lån. Omsettingslån derimot kan vi godt bruke til «å bygge ut vårt eige mål», skreiv Hellevik. Omsettingslånet *tenåring* er med andre ord bedre enn eit direkte lån som *teenager*. *Kjøpesenter* er bedre på norsk enn eit direkte lån som *shoppingscenter*. Eit ferskt døme er *innfartsparkering*, som jo er langt bedre enn det som au brukas på norsk: *park-and-ride* (*Språknytt*, 7:2, 1979). Eit anna problem er at nye engelske inntak som regel blir overtatt i ei engelsk skriftform, slik at dei bryter med norske skrive- og uttaleregler. Etterhvert blir det vanskeligere å fornorske engelske ord «slik at dei blir i samsvar med vårt norske skrift- og uttalesystem», meiner Hellevik. Grunnen til det er nok sori han nevner, at kjennskap til engelsk skriftbilde nå er mye bedre enn før. Før var det greitt å fornorske *trawler* til *tråler*, men det er ikkje lett nå å skrive *teip* for *tape*. Problemet viser seg klart med ord som vi har lånt inn to ganger på forskjellig tidsrom med forskjellig tyding. Fra engelsk *shop* kommer det eldre norske ordet *sjapp* og det nye *shop* (men altså her ikkje *sjopp*. Dømet er fra Hellevik, 1963). Det betyr igjen at det er nesten umulig å få til «ein fast låne- eller overføringsteknikk» (Hellevik, 1979, s. 75).

Nå trur jeg ikkje at det er så viktig å satse tid og krefter på akkurat det. Meir viktig er det nok som Hellevik au nevner, at alt dette henger sammen med ein større kulturstrid:

«Det språklege verne- og odlingsarbeidet heng nøye saman med det allmenne kulturvern som no er tvingande naudsynt om vi skal greie å berge vår nasjonale identitet frå å bli borte i smeltedigelen» (1963).

Engelsk-amerikanske ord tar med seg ei kulturform som stundom kan legge seg over og glatte ut fruktbare motsetninger i norsk mål. Hellevik nevner som døme at eit ord som *festival* ironisk nok kan føre til at strida mellom formene *stemne* og *stevne* kommer til å høre fortida til. Det engelske ordet forekommer ofte og er mest knytta til ungdommen, som bruker det som eige kjennetegn, mot foreldrekulturen. Vi skal vel au venne oss til at det heiter *Holmenkollen Ski Festival* og ikkje *Holmenkollrenna* lenger. Språkrådet har protestert mot denne endringa, men det hjelper nok lite.

Hellevik er ein av dei som i kulturdebatten har tatt sterkast til orde mot anglosismer i norsk. På hans oppmoding to Norsk Språknemnd i si tid opp bruk av engelske ord i norsk som del av sitt praktiske språkpolitiske arbeid. Det fekk stor støtte fra fleire hold, men hva resultatet blei eller blir på lengre sikt, er det vanskelig å si noe om.

Språkpress og kulturpessimisme

Nå skal vi au væra klar over at motstanden mot anglosismer i norsk er ganske sterk innafor den konservative bokmålsleiren, i alle fall blant dei som har interesse for kulturpolitikk. Så her kan vi komma til å dele syn med dei vi ellers går imot. Etter hvert som innførsla av ord vestfra har auka på, kan utsagna fra konservative bokmålsfolk bli svært pessimistiske og nesten undergangstemte. Henrik Groth uttalte ein gang at «de små språksamfunn står idag i fare for å absorberes av de store. Om kanskje ti år har engelsk vunnet hegemoniet i Island, om tredve år i Norge» (*Dagbladet*, 3.8.1960). Noe overdrivi sjølsagt, men i motstanden mot anglosismer i norsk kan det se ut til at vi har eit språkpolitisk program som mange kan einas om.

Men ganske liketil er ikkje dette. For det første er ikkje Groth representativ for bokmålskonservative innafor næringslivet. Jeg tenker på dei i finklede, som halvt bevisstause glir inn i det konservative bokmålet og samtidig slår om seg på engelsk for å vise at dei er med der det er fart i sakene. På den andre sida trur jeg au at dei såkalte puristane i lånordsdebatten, det vil seie dei som ønsker å holde norsken klar og rein og fri fra all påverknad vestfra, av og til ser altfor firkanta på saka. Reint farlig blir det når konservative bokmålsfolk hevder at vi må slutte å krangle om indre norske

språkforhold, fordi engelsk-amerikansk språkpress er den største truselen mot norsk mål i dag. Så langsente må vi ikkje bli. Sitatet nedafra har jeg saksa fra *Ny Tid* (17.2.1977). Det har skarp front mot engelsk-amerikansk språk i norsk:

«Vår norske kultur står i dag overfor en enorm trusel: den nordamerikanske kulturimperialismen. Utbredelsen av engelsk over hele verden er denne imperialismens viktigste våpen... I våre infiltrerte media blir engelsk mer dominerende for hver dag som går. Våre kommunale kinosjefer fungerer som agenter for engelsktalende film. Fjernsynet likedan. Dagens idoler snakker engelsk. Den tid er sannsynligvis ikke fjern da de norske undertekstene blir overflødige fordi imperialismen har seiret.»

Sjøl sagt har artikkelforfatteren eit godt poeng, og jeg deler mye av frykta han gir uttrykk for, sjøl om språket er floskeltungt og tonen ein-sided negativ. Men framfor alt er det ramma omkring innlegget som er skeiv. Innlegget er egentlig eit angrep på språket til Finn Gustavsen. Innsenderen ber først i innlegget om at Gustavsen bør slutte å så tvil om konservative bokmålsformer. Det konservative bokmålet må få stå i fred, det er engelsken som er farlig, meiner innsenderen.

Vi kan ikkje dele slike premiss uten å ødelegge for folkemålslinja vår. Ei sentraldirigering av bokmålet i konservativ leid er og blir ei fare for norsk språkutvikling i dag. Det kan ein ikkje viske ut bare ved å peike på ei fare utafra.

«Plutselig sto jo Amerika i Norge!»

Fleire forfattere har etter krigen vært opp-tatt av amerikansk påverknad på norsk kultur, sjøl om dei ikkje har lagt stor vekt på det språklige aspektet. Jens Bjørneboe skreiv om emnet i boka *Vi som elsket Amerika*, Audun Briseid har henta stoff fra amerikansk populærkultur og dens innflytelse på norske forhold, amerikansk filmkultur glir inn i tankeverda til dei unge i Jan Carlsens roman *Soria Moria*, osv. I Dag Solstads 25. *Septemberplassen* er USA det store draumelandet for arbeiderfamilien like etter krigen, og det skaffer arbeiderane nye materielle statussymbol. Ofte blir amerikaniseringa brukt som eit negativt lada ord for heile tendensen til verdisenking og kapitalistiske utviklingstendenser i norsk etterkrigs-kultur. Amerikaniseringa får skylda for at det gikk galt. «Plutselig sto jo Amerika i Norge», seier Jan Carlsen i ein samtale med *Dagbladet* (30.8.1979). og han fortsetter:

«Urd forsvant, Arbeidermagasinet også, knust av amerikanismen. Norske tradisjoner blei borte — språk, klær, kultur: vi var ofre for en kulturimperialisme i denne tida.»

Forfatteren meiner altså at språk hører med til dei norske tradisjonane som blei vekk på 1950-tallet. Det er ein ganske eventyrlig påstand som jeg gjerne skulle fått klargjort nærmare. Men innlegget viser at språk pessimismen kan bli like følsom langt til venstre, som den Groth ga til kjende fra motsatt kant.

Det later ellers til å herske ein utbredt oppfatning av at denne påverkinga kom inn med full styrke i 1950-åra. Det kan vi au lesa ut av boka til Yngvar Ustvedt, *Velstand — nye farer*, som handler om Norge i 1950-åra. Til *Ny Tid* sa Ustvedt før boka kom ut:

«Og denne interessen for materielle ting — hele hverdagskulturen, forresten — vendte seg til en vei, mot USA. Hele den amerikanske, kommersialiserte livsformen veltet innover oss, og vi tok imot med åpne armer, musikk, film, språk.»

Amerikansk språk kommer inn i omtrent samme sammenheng her. Det høras ut som om vi språkkulturelt sett skulle tumle omkring i ei bakevje fra Marshallhjelpa.

Lån og språkfornyning

Vi skal heller ikkje lukke øya for at innafor norsk motkultur kan engelske ord og uttrykk rett og slett ha ein fruktbar funksjon. Den tida jeg jobba med ungdomsarbeid i ei kjerke på østkanten i Oslo, la jeg merke til åssen enkelte av dei mest taleføre i gruppa kunne krydre språket sitt med engelskklingande ord, særlig med slang fra den tidas rockemiljø. Språket hadde lite med skoleengelsk å gjøra, det verka utfordrande, det beskytta dei som brukte det, det var deres identitetsmerke, det var eit freskt og levande muntlig språk midt imot det vel-etablerte og ofte altfor blankpussa kjerkespråket. Sett i ein sånn sammenheng kan filologisk språkvern få eit noe komisk skjær. Olav Angell er inne på av det samme i det han har skrivi om språk i jazzmiljø:

«At språket til etterkommerne av den amerikanske negerslaven skulle sette preg på dagligtalen til grupper av norsk ungdom, virker med første tanke mystisk, for ikke å si utrolig» (Angell, 1979).

På repertoaret til sanglag av kristen ungdom utgjør negro spirituals, syngi på engelsk, nå ofte den langst største delen av programmet. Framføringa er vanligvis ei bleik og formalisert utgave av originalen, det er så. Men språk, tekst og rytmer gir ofte her uttrykk for ungdommens religiøse kjensler, på ein måte som dei ikkje syns at det kroppslause religiøse språket til foreldregenerasjonen kan klare. Den sekulære rocken fra USA var au til å begynne med, på sett og vis eit frigjørande element i norsk ungdomskultur, og den satte djupe merke. Tiårsdagen for Woodstockfestivalen i USA blei jamvel feira i Valdres i fjor haust. Dag og Tid

skreiv om det, og jeg må innrømme at jeg syns litt om sånne ord som *husflidhippiar* og *byggdefrikarar* (*Dag og Tid*, 31.8.1979).

Kanskje er det for enkelt å uttale seg negativt om all engelsk-amerikansk innverknad på norsk mål i dag? Det kommer vel au an på hvem som gir etter for hva slags engelsk, hvor og til hva? Det er forskjell på det amerikanske språket som kommer ned over Kolsåstoppen og det som siver ut fra Club 7.

Teamwork i kjerka

Kjerka har ein sterk posisjon og lange tradisjonar i norsk språkkultur. Som nevnt er ikkje kjerkemiljøet det som stiller seg mest åpent for språkpåverknad utafra. Men når ånden har blåst inn fra den engelsk-amerikanske kanten, har det solide kjerkemiljøet au stundom smaka på sånne ord som kom med ideane. Resultata har vært så som så. Den tida da Oxfordrørsla sto sterkt, var det tale om *houseparty* og *sharing*, men orda dauda ut med rørsla. Tidlig på 1960-talet var det snakk om *stewardship* (forvaltertanken), men vi oppdaga vel at vår eigen kjerketradisjon alt hadde gode uttrykk for omtrent samme sak.

Stundom later det til at den som forkynner trur at engelsk-amerikanske uttrykk vil skape meir klang og større appell i forkynninga. Predikanten vil gjerne vise at han er på linje med den kulturen ungdommen lever i. Forsøket blir ofte nokså mislykka, og tonen avslørt som påtatt bråkjekk. Historia om feltpresten som inviterte soldatane med på *leavecenter* kan vel illustrere noe av det poenget (*Vår Kirke* 13.8.1977). Når kjerkefolk skal prøve å bruke det som går for «tidens språk», kan resultatet bli fælt: «menighetsrådet vil gjøre publicity for sin kirke. Det fører til at menighetens ansvar og ofringer maximaliseres (sitert etter Hellevik, 1979, s. 95).

Mest av alt kom Billy Graham aksjonen med amerikansk preikestil og språk. Ein skulle tru at det ikkje passa så godt inn i norsk forkynningspraksis, men den fekk ganske solid støtte av dei store kristelige organisasjonane. «Gjennom lufta svirra uttrykk og omgrep som *team*, *supporter* og andre anglosismer som for lengst er adopterte av norske sportsjournalistar», skreiv *Dag og Tid* (24.2.1978) om eit planleggingsmøte for Grahamaksjonen. I aviser som var kritiske til Graham blei han bevisst knytta til ei språkkramme fra amerikansk underholdningsindustri for å gi klare negative assosiasjoner: «Billy Graham er den største i religiøs showbusiness» (*Dagbladet*, 9.9.1978). Ein av støttefolka blei samme dag omtalt i samme avisa som «en promotor for showet». Konservativ kristelige organisasjonar har i det heile tatt henta *know-how*, som det heiter, i tilsvarende miljø i USA. I pressa blir det ofte fleipa med

som ein nokså lettkjøpt kontakt: «mediasjef i Det norske misjonssambandet nettopp tilbakevendt frå USA med Master Degree i kommunikasjon» (*Dag og Tid*, 20.7.79).

Stutums engelske ordforråd

I tilfelle der engelsk har trengt seg inn i ei forvrengt, gjerrig, mannsdominert, sjølgod og eigenrådig folkesjel, blir resultatet ille og dobbelt komisk. Det er vel ikkje utan grunn at Bjørn Sand har utstyrt Stutumfiguren sin med eit vell av engelsk-norske vendinger. Stutums oppfinnsomhet her er eit heilt studium i seg sjøl. Her er bare noen få tilfeldige utdrag, nok til å gi tonen og beskrive karakteren: *en black boy i hvert hjørne*, *Møre music*, *flippe rett ut*, *knallrød baseballcap*, *med Singing in the Rain brodert på*, *turistbuss — rullende Hilton med panoramavindu og air-condition*, *den var booka*, (Stutum til *Vår Kirke* 24.9.1977 og til *Dagbladet* 27.6.1977).

Vi ser at Stutum har ein forkjærlighet for engelske ord fra reiselivet. Det er sikkert ikkje tilfeldig. I reiselivsbransjen finner vi massevis av engelske ord. Og sia vi er blitt eit farandes folk, møter vi reiselivsengelsken alle stader, til og med innanlands. Ein kan mest få inntrykk av at alt som angår SAS skjer på engelsk.

Filmspråk og norsk verkelighet

Filmen er ei utbredt folkelig kulturform, og langt dei fleste innførte filmene er amerikanske. Det gjelder både for fjernsynet og kinoane. Språklig sett kan vi nok reagere på at filmimportørane ikkje eingang gidder å oversette amerikanske filmtitler til norsk (se *Språknytt*, 7:2, 1979), og at så få engelske filmer med engelsk tale blir teksta på nynorsk. Men krav om norske titler på amerikansk film skummer bare overflata av problemet. Strida står så avgjort om heilt sentrale kulturverdier. Språkvernet må derfor her og andre stader inn i ei brei kulturpolitisk ramme.

I ein samtale om vold i dei filmene vi tar inn fra USA, uttalte ein filmkritiker i *Aftenposten*, Knut Bjørnsen, at det norske filmmarkedet er underlagt det amerikanske:

«— og det forandrer seg ikke. Det har sitt utspring i det amerikanske samfunnet, og så lenge det amerikanske samfunnet er som det er, vil vi få alle disse filmene ... Jeg tror det amerikanske samfunn slik eksporterer sin problem gjennom filmer. Jeg tror det er vårt lands skjebne i stor grad å være en lokalversjon av det amerikanske samfunn (sitert etter referat i *Ny Tid*, 14.2.1979).

Det er uvant kvasse ord fra *Aftenposten* hold. Her er enda eit sitat om noenlunde samme sak. Legg merke til at «amerikansk språk» slik det er brukt nedafor, står for ei heil kulturform, som verker inn på det vi opplever og tenker

gjennom filmkunsten. Begrepet «språk» får her ei svært vid tyding:

«Hvis det er noe felt hvor amerikansk kulturimperialisme har vært hundre prosent vellykket, så må det være i filmen. Når det gjelder film, så skjønner vi nordmenn bare ett språk: Det amerikanske. Det er den amerikanske måten å uttrykke seg på i film som er blitt standarden alt skal måles mot» (fra ein filmdebatt i *Ny Tid*, 12.9.1979).

Sitatet peiker sikkert på ei fare, og det til tross for at vi sjølsagt har hatt mange fine opplevinger gjennom amerikansk film. Jeg syns au at sitatet ovafor er eit godt døme på at når vi snakker om språkpress, er det ofte ein del av ein omfattande kulturpåverknad.

Den amerikansk dominerte filmkulturen her til lands går langt ut over lånordproblemet. I *Syn og Segn* skreiv Torgeir Anda om det for litt sia:

Grease-Travolta og Saturday Night Fever er ektefødde barn av djupt konservative holdningar. Dei har si rot i reaksjonære holdningar, og dei fremmer reaksjonære holdningar. I filmen og musikken og ikkje minst i alt «pratet» kring dette, får ein feste for det overflatiske, det passive og det holdningslause. Det er laurdagsfesten som er midtpunktet i livet. Det er det alt dreier seg om. Når slagordet blir: Takk Gud, det er fredag, så seier det mest alt . . .

I Noreg legg me oss flate for det som kjem frå USA, ikkje minst når det er film eller musikk. Meir enn tidlegare dominerer amerikansk musikk og film ungdomsmassane, og dermed dominerer og dei amerikanske ideane. Og me godtek at det er amerikanske profittinteresser som skal bestemme kva me skal høyra, kva klede me skal bruka, og dei filmarne me skal sjå. Me blir nesten ikkje brydde eingong når me får vita det.

Ifjor reklamerte AUF heime med eit kurs i Travolta-dans. Det får ein si er ei stø innføring i arbeiderungdommens kultur! «GREASE er ordet» sto det på et stort reklameskilt over inngangen til Colosseum for litt sia. Det magiske nøkkelordet inn i ungdomskulturen.

Målstrid og massekultur: Sigmund Skard

I 1963 ga Sigmund Skard ut ei bok som han kalla *Målstrid og massekultur*. I den boka understreka han endringer i kulturbildet, og satte språksituasjonen vår i sammenheng med påverknad fra den kommersielle amerikanske massekulturen. Skard var redd for at billig amerikansk populærkultur og pengesterke kjempefirma skulle skylle varene sine innover oss med så stor kraft at vi fekk vansker med å stå imot. Språkkulturelt sett ligger interessa her ikkje på lånordproblemet, og lite på bruk av engelske ord i norsk i det heile. Nei, faren

er heller at bevissthetslivet vårt, samtaleemna, tankeliv, språk og levesett, heile kulturen vår skal einsrettas, standardiseras etter dei behov som denne utanlandske kulturforma skaper. Og det tragiske er at media, vekepressa og reklamen er med til å selge det billigaste og mest verdilause av denne amerikansk laga massekulturen. På den måten er det så vidt jeg kan se, snakk om eit kulturpress som kan bli til skade for kultur- og språkutviklinga i Norge. Ikkje først og fremst ved innføring av engelske ord, men eit press som truer ein mangearta folkekultur og ein variert og rik målbruk. Det personlige og det lokale blir undertrykt av det upersonlige og langveisfra. Faren blir enda større fordi jamsides med dette, og som ein del av samme utviklinga, eter det konservative bokmålet seg utover bygd og by, som ei ferdig-laga og fjernstyrt vare. Jeg veit ikkje om jeg har tolka boka rett, men fra ei slik side sett kan kulturperspektivet se temmelig dystert ut. Det skal vi ikkje bagatellisere. Her gjelder det å stå på i kampen for folkemålas rett.

Desse to små artiklane mine gjør ikkje krav på å gi noen systematisk framstilling av problemet med engelsk-amerikansk språkpress. Jeg har bare forsøkt å se problemet fra ulike sider og med døme fra ulike deler av norsk kultur- og samfunnsliv. Sjøl om stoffet har kommi hult til bulter, håper jeg at det har kasta lys over angloamerikanske lånord, over språkpress og kulturpåverknad. Det er ganske mange trekk i det språk- og kulturpolitiske bildet jeg har skissert som skremmer meg, og noen trekk som gjør det i mindre grad. Jeg slutter artikkelen med tre sitat fra Sigmund Skard, det eine går heilt tilbake til ei bok han skreiv i 1949. Sitata kan stå som ei kraftig utfordring og ei nyttig påminning til vidare arbeid med dette spørsmålet:

Kvar einaste veke er der viktig amerikansk kulturstoff som ingen får veta om i vårt land. Men det blir omhyggjeleg rapportert i Grukedal Folkeblad at amerikanarane no har lansert ein stol med innebygd bokhylle, lese-lampe og radio, eller eit framtidshus av plastic som er heilt gjennomsiiktig og gjør privatliv umogleg. (Skard, 1949, s. 12).

Vi kjenner teknikken mest typisk frå den amerikanske illustrerte pressa; og kvar detalj i desse vedunder av fotografi-kunst løfter opp glansbiletet av det same kunstige high-life, der alt har det som reklamepsykologien kallar for «snobb-appeal». Evigunge elskar-par susar fram gjennom evig sollyse ferielandskap, med topp-manikyerte hender på rattet av evignye bilar. Dei ser kvarandre djupt i augo gjennom røyken av aristokratiske sigarrettmerke; dei kryddar sine kyss med angen av eit ekstra velsmakande øl, og sikrar si

ekteskapelege lykke ved bruken av Anti-Halitosis, det absolutt pålitelege midlet mot vond ande. Det er eit artifiisielt draumland, eit «univers av dei gode ting», der ein hol og syntetisk optimisme har stroke bort alle problem og konflikhtar, — der ein alltid er like velhavande og rynkefri og tiltrekkjande, og der ein rører seg trygt innanfor ein sirkel der ingen er dum nok til å skilja seg ut. (Skard, 1960, s. 7).

Når landhandlaren i fjellbygda slår opp sin emaljerte «fryse-unit» under hylla med «pocket-books», er det ofte uråd å sjå anten det eine eller det andre er norsk eller ei, anna på språket, og ofte seier ikkje *det* noko heller. Når rutebilen mot kvelden nærmar seg ein norsk bygdeby, kan ein alt no oppleve at alle dei lysreklamane ein ser, minner oss om internasjonale konsern eller varer med utanlandsk klingande merke — — ESSO og BP, FORD og SOUTH STATE CIGARETTES.

Det er i dette lyset at vi må sjå våre nasjonale kulturproblem, også det delproblemet som gjeld språket. Vi står oppe i ein historisk overgang av veldige mål. Han er minst like revolusjonerande som antikkens undergang eller frambrøtet av renessansen, og inkje område av livet vårt skal gå fri. Ei språkleg vurdering som i dag lar vera å tala om dette skiftet, eller som tolkar det rangt, må bera gale i veg. (Skard, 1963, s. 13—14).

Litteraturliste

- Alf Hellevik, «Den engelsk-amerikanske påverknaden på norsk» *Lånord-problemet: To foredrag i Norsk språknemnd*, Oslo 1963.
- Alf Hellevik, «Språklig påverknad frå engelsk og amerikansk», *Språkrøkt og språkstyring*, Oslo 1979.
- Svein Nestor, «Engelske filmtitler», *Språknytt*, 7:2, 1979, 3—4.
- Olav Angell, «Jive at five: Notater om jazzspråket», *Basar* 5:2, 1979, 41—44.
- Torgeir Anda, «Frå Che Guevara og EF-kamp til John Travolta og Smurfefeber», *Syn og Segn*, 86:2, 1980, 66—76.
- Sigmund Skard, *Amerikanske problem*, Trondheim 1949.
- Sigmund Skard, «Amerikansk kultur og vår eigen», *Syn og Segn* 67:1, 1960, 1—17.
- Sigmund Skard, *Målstrid og massekultur*, Oslo 1963. Noe av samme tema kan ein finne i Skards dikt «Målreising 1976», i samlinga *Ord mot mørkret*, Oslo 1976.

Leif Egerdal og LSS fekk brei omtale i *Sarpsborg Arbeiderblad* 19. januar i år. Vi har klipt noe fra reportasjen som var laga av Kjell Erikson:

«Mikroprosessoren og datateknikken vil prege dagliglivet i åra som kommer — for hver enkelt av oss — blir det spådd.

80-åra vil få bukt med kreft, høyteknologi vil løse også andre sykdommer.

Skilsmisene vil øke — men også inngåtte ekteskap.

Bruk av penger vil i stor grad erstattes av kort og kredittbevis.

Men hva med den menneskelige kommunikasjon midt oppe i disse noe skremmende spådommene? Vil ensomhet, rastløshet, stress og jag skape et kulissemiljø som vi bare har kontakt med hverandre som forbigående?

Språket er vårt helt avgjørende kommunikasjonsmiddel.

Det har vært tendenser til språklig armod — en forflatning og utarming. Går vi mot det tause samfunnet, — tause i den forstand at det blir mer og mer blottet for menneskelig tale — og erstattes av en kontinuerlig bakgrunnstøy, en evinnelig summing av maskiner og staffasjemusikk?

Rektor ved Grålum skole i Tune, Leif Egerdal har engasjert seg sterkt i mye av denne problemstillingen. Han er medlem av Landslaget for språklig samling. I siste nummer av organisasjonens tidsskrift «Språklig samling» tar han opp en del av spørsmålene.

— Det voldsomme jaget gjør oss stumme, sier Egerdal, noe som preger hele samfunnsutviklingen. Og en inflasjon av sjargong med spesielt engelske innslag. Vi har tapt språkverdier i våre dagligdagse omgangsformer. Bare dette å hilse på hverandre er redusert til «ha det» og hei. Dette er en del av den språklige utarming.

— Vi kjører ikke lenger fram med «strålefyrd», som Bjørnson sier, men med motorlyd, dit kjøpemarkedet venter på de stumme kunder. Så går det heimover att, der fjernsynet eller «glåmskapet» venter, for å bruke et ord fra Jon Leirfalls tilfang.

SPRÅKLIG SAMLING

og foreningens målsettinger?

— Men hva er så Landslaget for språklig samling

— Foreningen har nettopp hatt 20-årsjubileum. Den startet med andre ord opp i 1959 delvis som en motvekt mot «foreldrereaksjonen mot samnorsk» som sparket bein under rettskrivingsnormen i skolen.

— Jeg var på den tida vikar i Oslo-skolen og opplevde at foreldre «sladdet» over ord i lærebøker og erstattet dem med sine «egne»...

FOLKEMÅLET

Egerdal forteller at målsettingen er å gjøre vanlige norsk folkemål til et brukbart redskap for skriftlig framstilling. Men det skal ikke forstås slik at det på død og liv skal være en mekanisk sammenblanding av to språkformer.

— Dette er ikke et forsøk på å blåse liv i den så berømmelige språkstriden som raste for noen år siden. Utenomverden så på denne «kampen» vel nærmest som en sær-norsk kuriositet?

... — Det var en ressurskrevende strid. Men det er ikke bare et spørsmål om ordformer — mer om setningsbruk og at denne skal være så muntlig som mulig i skriftspråket. Og vi opplever jo idag en kraftig reaksjon mot konservativ språkbruk eller setningsbruk. Endog departementene driver språkopplæring for sine fagfolk, sier han lakonisk.

REAKSJON

— Men det har vel også vært et tilbakeslag de siste åra. Ordformer som tidligere var forbudt er nå likestilt i skoleverket?

— Ja, det har vært en reaksjon, og det er fortsatt langt fram mot et mer muntlig skriftspråk. Det viktigste nå er at de naturlige skriftformene som læreboknormalen idag gir mulighet for, skal gjelde fortsatt.

— Men jeg er redd for at konservative språkgrupper vil øke sitt harde press mot forslagene. Selv har jeg opplevd at en barne/lærebok jeg har utgitt ved opp-

trykk er forandret språkdrakt på. Jeg må si jeg ble forbannet.

— Det er også positive trekk. Mange unge forfattere skriver stadig mer i slekt med talespråket. Likeledes en positiv forsøksordning som er på begynnerstadiet i skoleverket med lese- og skriveopplæring på dialekt.

TØVÆR

— Det er klare eksempler på at fjernsyn og radio har skapt en viss språkform — en uniformering — som spesielt har vært merket i fjellbygder og dalføre.

— Vi har fått et visst tøvær i kringkasting og aviser. Men blant de sistnevnte foregår det ennå normering. Flere lokalaviser har rettet på det jeg har skrevet. Fram blir til frem og ord med a-ender får en eller annen steril intetkjønnsform. Og det merkelige er at det er nettopp disse avisene som krever fri språkutvikling!

YRKESFORBUD

— Godt er det at den tid er forbi at folk ser på dialektbruk som mindreverdig, understreker Egerdal.

— Det var en klar tendens i 60-åra og deler av 70-åra som skapte yrkesforbud. Næringslivet krevde at for å stå bak en disk så skulle en gjerne snakke litt finere enn kundene.

— Det er mange tilfeller på at ansatte i bedrifter eller i nadre funksjoner måtte følge Riksmålsforbundets ordliste for å bli godtatt.

MAKTSPRÅK OG FERNISS-KULTUR

— Språk er kunnskap, men også makt, sier Egerdal. — Enkelte bruker språket bevisst med vanskelige ord og vendinger som går over hodet på deres tilhørere for å få igjennom sin vilje. De utnytter dem som ikke er språklig godt skolert.

— En annen slagside ved språkbruk vi kan registrere, er hva jeg karakteriserer som ferniss-kultur. Folk som tror at de må benytte seg av spesielle ord og vendinger for å nå opp til sin yrkesstatus. Ikke minst gjelder dette pedagoger, men selvsagt også andre fagfolk. De skriver hva de egentlig ikke forstår innholdet av. Det blir en form for fagspråk som gjør andre folk maktesløse. ...

MIDDELKLASSESPRÅK I SKOLEN

— Skolen har lagt seg på middelklasse-språket, sier Egerdal, og jeg har et inntrykk av at arbeiderrørsla har hatt en mindreverdigfølelse i denne sammenheng.

— Stofftilgangen i lærebøkene er heller ikke hentet fra arbeidermiljøet i den grad som fra middel- og overklassemiljøet.

—Hvordan så gjøre den språklige opplæringen i skolen?

— Vi må lære barna å uttrykke seg til medmenesker med sine egne følelser som igjen gir uttrykk for hjertelag, omtanke, en godvilje for andre mennesker.

Vi har skrivi brev til:

Kirke- og undervisningsdepartementet,
3. kulturkontor,
Oslo-Dep., Oslo 1.

VALG AV LÆREBØKER MED RADIKALT BOKMÅL I SKOLEKRETSE SOM HAR BOKMÅL SOM HOVEDMÅL

Det er i dag mangel på lærebøker med radikalt bokmål. Landslaget for språklig samling viser til at flere kommuner v/ skolestyrer og lærerlag (f.eks. Odda, Averøy, Ringebu, Fauske) de seinere åra har etterlyst lærebøker med

radikalt bokmål. Departementet har tidligere fått slike henvendelser oversendt fra Norsk språkråd.

Landslaget for språklig samling viser også til at det i dag er praktisk talt umulig å skaffe til veie eksakte opplysninger om hvilke bokmålsskoler som har vedtak om å bruke lærebøker med hhv. radikale og moderate bokmålsformer. Det finnes ingen tilgjengelige statistiske oppgaver over dette forholdet, slik det gjør for valg av hhv. nynorsk og bokmål (begge varianter under ett). Denne informasjonssvikten har trulig medvirka til å gi lærebokforlaga et forfeila inntrykk av behovet for lærebøker med radikale bokmålsformer, slik at de i dag ikke lenger utgir slike lærebøker, og den vanskeliggjør visse typer språkhistorisk og språkpedagogisk gransking.

Som dokumentasjon for de forholda som her er nevnt, viser vi til

— referat fra møter i Norsk språkråds styre 9.9.1977, 15.3.1978 og 27.5.1978;

— referat fra møte i Norsk språkråds fagnemnd 23.9.1977;

— Norsk språkråds årsmelding 1978, pkt. 3.4 (s. 11—12);

— årsmelding 1978 fra høgskolelektor Geirr Wiggen om skoleforskningsprosjektet «En studie av feiltyper i grunnskoleelevers skriftlige arbeid», oversendt Kirke- og undervisningsdepartementet, avd. for utredning og planlegging, 20.12.1978, pkt. 2b (s. 3—5).

Gjennom 1950- og 1960-åra gikk ei rekke skolekretser og kommuner over fra nynorsk til bokmål som hovedopplæringsmål og gjorde samtidig vedtak om å nytte lærebøker med radikalt bokmål. Enkelte slike vedtak er ikke eldre enn drøye ti år. Geirr Wiggen har i si prosjekt-årsmelding 1978 (se ovf) belagt at atskillige kommuner og skolekretser på Østlandet ønsker/har vedtak om å bruke lærebøker med radikale bokmålsformer. Disse forholda gir grunnlag for å anta at behovet for lærebøker med radikalt bokmål er langt større enn det den aktive etterlysinga av slike lærebøker overfor språkråd og departement fra enkelte kommuner røper.

Landslaget for språklig samling vil — som Norsk språkråd — minne om det prinsipielle synet som Vogtkomiteen har gitt uttrykk for i innstillinga si (s 26: «Komiteen mener derfor at departementet må kunne kreve at ABC-er, grammatikker, oppgavebøker og øvingshefter på bokmål utsendes både med radikale og moderate former.»), og som Kirke- og undervisningsdepartementet har slutta seg til i St.melding nr 15 (1968/69), s 45. Liksom Norsk språkråd vil Landslaget for språklig samling også be departementet snarest råd treffe tiltak som kan sikre at det blir utgitt norsklærer med radikale bokmålsformer like vel som med mo-

Vi har... fra s. 15.

derate. I 1972 sendte departementet rundskriv til landets skolestyrer med retningslinjer for valg av hhv radikale og moderate bokmålsformer i lærebøkene. Ikke minst på bakgrunn av dette rundskrivet mener vi det bør være makt-påliggende for departementet å treffe tiltak som gjør det mulig for skolene å skaffe de lærebøkene de trenger på den bokmålsvarianten de har valgt, slik at deres valg av språkform blir reelt.

Landslaget for språklig samling vil i tillegg be departementet om at statistiske opplysninger om skolenes valg av hhv radikalt og moderat bokmål blir skaffa til veie fortløpende fra nå av og gjort offentlig tilgjengelig, f eks sammen med annen skolemålsstatistikk i Statistisk Årbok (utg. av Statistisk Sentralbyrå).

Endelig vil Landslaget for språklig samling be departementet treffe tiltak overfor skolestyrene — så snart opplysninger om skolenes vedtak om radikale/moderate bokmålsformer i lærebøkene foreligger — som vil sørge for at den enkelte skole blir informert om de vedtak som gjelder for den.

Landslaget for språklig samling ber om å bli holdt orientert om departementets tiltak i de sakene det har tatt opp i denne henvendelsen.

For Landslaget for språklig samling, 3. mars 1980

Geirr Wiggen

INNHold:

- Språknormering i NRK
- Melding av jubileumsboka
- Dialektaksjon
- Engelsk-amerikanske lånord og kulturpåverknad

I neste nummer:

Om underskriftsaksjon mot forslaget fra Norsk språkråd

Oversikt over gåver

Utdelinga av LSS' litteraturpris

Bokmeldingar

m.m.

SPRÅKLIG SAMLING

Abonnement 30 kroner året
Skriftstyrarar: Ernst Håkon Jahr, Gabbrovn. 11,
9022 Krokeldalen. Tlf.: (083) 30 483
Torun Gulliksen, Bergvn. 21, Breisås, 3800 Bø
i Telemark. Tlf. (036) 60 691

Returadr.: Postboks 636, Sentrum, Oslo 1

Forlaget NOVUS

NORSK

FAGKRITISK SERIE:

1. Anne Brautaset: Nordisk språkforskning og den faglige selvforståelse. Kr. 10,—.
2. Georg Johannesen: Om «Norges litteraturhistorie». Kr. 14,—. 2. opplag. Utsolgt.
3. Prager-strukturalismen. 1.—3. avsnitt tesene fra 1929. Kr. 12,—.
4. Jan Mørkedal: Sosiale motsetnader og klassekamp i Sivles roman Streik. Kr. 23,—.
5. Berit Ryen Mangset: Alberte — fra et kvinnesynspunkt. Kr. 37,—.
6. Anne Høigård: Språkbruken i parti-programmer. Kr. 43,—.
7. Åsfrid Svensen: Mellom Juvika og Øyvære. Tre artiklar om Olav Duun. Kr. 32,—.
8. Tore Midtby: Fenomenet «Flåklypa». Kr. 41,—.
9. Else Ryen/Kari Kjenndalen: Språkbruk og holdninger i grunnskolen. Kr. 35,—.
10. Leo Löwenthal: Om Ibsen og Hamsun. Innledning ved Øystein Rottem. Kr. 71,—.

Bøkene får du i bokhandelen.